

SONUÇ

1917 Rus Devrimi'nin ortalarında Lenin, "Her devrimin temel sorunu devlet iktidarını" diye yazdı.¹ Burada konuşan devrimci örgütçü olarak Lenin'dir. Yine de bir kuramcı olarak Lenin, sınıf ilişkilerindeki tarihsel gelişmelerin, devlet iktidarı için devrimci mücadelenin ortaya çıktığı yapısal dölyatığı olduğu iddiasında ve sınıf çatışmalarının, devlet iktidarının biçimine ve işlevlerine ilişkin sorunları çözebilecek araç olduğu inancında Marx'ı izledi. Burjuva devrimleri bürokratik ve zorlayıcı tahakkümün araçları olarak devletleri güçlendirdi. Ancak kapitalizm karşıtı sosyalist devrimler devletin sönmülmesinin yolunu açtı; çünkü bu tür devrimler üretici sınıflar adına ve onların çabalarıyla yapıldığında, onların üzerinde devlet tahakkümüne gerek olmayacaktır.²

- 1 Lenin, "The Dual Power", ilk olarak 9 Nisan 1917'de yayımlandı; Robert C. Tucker, der., *The Lenin Anthology*, Norton, New York, 1975, s. 301, yeniden basıldı.
- 2 Bakınız Lenin, "The State and Revolution", yeni baskısı, Tucker, der., *Lenin Anthology* içinde, s. 311-98.

Elinizdeki kitapta yapılan çözümlemede, Lenin'in devlet ve devrim öngörüsünün hem doğruluğu ve hem de sınırları ortaya konmaktadır. Devlet iktidarına ilişkin sorunlar toplumsal devrimci dönüşümlerin temeli olmuştur; fakat devlet iktidarı sadece sınıf egemenliğinin bir aracı olarak anlaşılabilir; ne de devlet yapularındaki değişiklikler sadece sınıf mücadelesiyle açıklanabilir. Fransa'da, Rusya'da ve Çin'de özellikle köylüler ve toprakbeyleri arasındaki sınıf çatışmaları, devrimci ara dönemler sırasında çok önemlidir. Fakat hem devrimci durumların ilk aşamada ortaya çıkışları ve hem de devrimci çatışmalardan ortaya çıkan Yeni Rejimlerin doğası, temel olarak devlet örgütlerinin yapılarına ve bunların sınıfsal ve siyasal güçlerle yan özerk ve dinamik ilişkilerine, yani sıra başka devletlerle ilişkilerindeki konumlarına dayanır.

Devrim öncesi Fransa, Rusya ve Çin kendi hegemonyasını ve egemen sınıflarını tabandan ayaklanmalara karşı korumayacak oldukları görülmüş kapasitelerinin yanı sıra oldukça kurumsallaşmış imparatorluk devletlerine sahipti. Toplumsal devrimlerin meydana gelebilmesinden önce, bu devletlerin kamu-yönetimi ve askerlik alanlarındaki güçlerinin çökmesi gerekiyordu. 1789'da Fransa'da, 1917'de Rusya'da ve 1911'de Çin'de bu çöküş meydana geldiğinde, bu amaçla yönelik kasıtlı etkinlikler, ne kısmen açık sözlü devrimcilerin ne de kısmen Eski Rejimlerin içindeki güçlü siyasal grupların etkinlikleri nedeniyle oldu. Bunun yerine, imparatorluk devletleri, yurtdışında yoğunlaşan askeri rekabetin ya da saldırıların yanı sıra var olan tarımsal sınıf yapıları ve siyasal kurumların monarşik tepkiye dayattığı sınırların çapraz bas-kısında sıkışınca, kamu-yönetimi ve askerlik alanlarındaki çöküşlerde doruğa ulaşan devrimci siyasal krizler ortaya çıktı. Eski Rejim devletleri bu tür devrimci krizlere yatkındı; çünkü var olan yapıları, modern dönemde her birinin yüzleşmek zorunda olduğu

özgöl uluslararası askeri krizleri göğüslemelerini olanaksız kılardı.

Eski Rejim devletleri parçalandıklarında, temel siyasal mücadeleler ve sınıf mücadeleleri, yeni kamu yönetsel ve askeri örgütler eskilerinin yerine geçinceye dek ortadan kalkmamak üzere harekete geçti. Tabandan gelen ayaklanmalarda doğrudan egemen sınıfların müllüklerine ve ayrıcalıklarına saldırıldı; böylece de sınıf ilişkilerinde, aksi taktirde meydana gelmeyecek değişiklikler gerçekleşti. Ne var ki, köylülerin ve kentli çalışan sınıfların ayaklanmalarının ulusal siyasete önemli etkileri de aynı derecede önemliydi. Devrim karşıtı restorasyon olanaklarının ya da liberal istikrar kazandırma çabalarının temelleri oyuldu ve devrimci liderler, yeni devlet örgütlerinin inşası sürecinde, devrimi iç rakiplere ve dış saldırganlara karşı korumak için halkın desteğini harekete geçirmenin olanaklı olduğunu gördüler. Eski Rejimlerin imparatorluk devletleriyle karşılaştığı Fransa'da, Rusya'da ve Çin'de ortaya çıkan Yeni Rejim devletleri, benzer bir biçimde toplum içinde onlardan daha güçlü ve daha özerkti ve de uluslararası devlet sistemi içinde dış rakiplere karşı daha güçlüydü. Dahası, köylüler ve kentli işçiler, zaferini güvence altına almak için destekledikleri devrimlerden sonra, ulusal siyasete ve devletin yürüttüğü projelere daha doğrudan bir biçimde dahil edildiler. Güçlendirilmiş ulus-devletler Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin tek başarısı değildir; fakat devlet düzenindeki bu türden değişiklikler, devrimci dönüşümlerin en çarpıcı ve önemlileridir.

Her üç devrimden daha merkezi, bürokratik, içerde ve dışarda özerklik dereceleri yüksek, güçlendirilmiş devletler ortaya çıktı. Bu gerçek, Rusya'da ve Çin'de olduğu gibi, bir devrimin ulus içi mücadelelerinin kapitalizm karşıtı ya da Fransa'daki gibi kapitalist kalkınma lehine dengeye yönelik olup olmadığına bakılmaksızın bazı süreli etkilerin işleyişine işaret eder.

Bu tür etkilere biri, uluslararası devlet sisteminin rekabetçi dinamiğiydi. Savaşlar ve imparatorluk saldırıları devrimci krizlerin ebeleriydi ve yeni yetme devrimci rejimler, sadece silahlı iç çatışmaların ortasında değil, ayrıca askeri olarak tehdit edici uluslararası koşullarda da devlet iktidarını pekiştirdi. Benzer bir biçimde, rakip devletlerin dünyasında Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki devrimci pekiştirme zorunlulukları merkezileşmiş, zorlayıcı ve kamuyönelimsel örgütlerin inşa edilmesine istekli ve buna muktedir olan liderliklerin devrimler sırasında öne çıkması ve onların yeteneklerinin de devrimleşmiş toplumsal düzen içindeki devlet kadroları için kalıcı bir iktidar temeli yaratılmasını güvence altına aldı.

Ayrıca, Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki gibi modern toplumsal devrimler, aynı şekilde ekonomik olarak daha gelişmiş rakip ulusların arasında sıkışan ülkelerde meydana geldi. "Dünya zamanı" üzerinde giderek Devlet iktidarının, ulusal ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla kullanılması "Dünya zamanı" üzerinde giderek artan olanaklar ve modeller hazır hale geldi. Bu nedenle, özellikle Rusya'da ve Çin'de, Yeni Rejimlerin ilk pekiştirilmesinden sonra, devrimci liderler devlet iktidarını sosyoekonomik dönüşümleri hızlandırmak için kullanabildiler. Bu dönüşümler, (ikinci Dünya Savaşı'nda Rusya'da olduğu gibi) ulus olarak ayakta kalmaya ya da (Çin'de olduğu gibi) bir bütün olarak halkın maddi refahına vazgeçilmez biçimde katkıda bulundu. Ancak bunlar, dinamik devlet müdahaleleri ya da toplumsal ve ekonomik yaşamın birçok görünüşleri üzerinde siyasal denetimler olmaksızın kesinlikle başarılamazdı.

Lenin ile karşılaştırıldığında, Max Weber'in devrimci sonuçlar için daha iyi ve daha yanılmaz bir rehber olduğu sonucuna varmaya ayarlanabiliriz. Weber'e göre, devrimler son kertede, ekonomi üzerinde devlet denetimlerini kurdukları ölçüde daha da kaçınılmaz

bir biçimde, bürokratik egemenliği geliştirme işlevi görür.³ Fakat bu bakış açısı Fransa, Rusya ve Çin devrimlerinin farklılaşan sonuçları konusunda özellikle her üç devrimci dramaya da kesin sonuca ulaştırarak biçimde katkıda bulunan ve devrim öncesinde olduğu kadar sonrasında da devasa çoğunluğu oluşturan köylülükler için sonuçları bakımından yetersiz bir kavrayış sunar. Kapitalizm karşıtı sosyalist devrimlerin, Stalin'in yönetimi altında Rus köylülüğünün sonul kaderi göz önünde bulundurulduğunda, Fransa'daki (ya da Meksika'daki) gibi, komünist olmayan toplumsal devrimlere göre, komünist olanların köylülerin çıkarlarına zorunlu olarak daha iyi hizmet ettiğini savunmak açıkça olanaksızdır. Ancak köylülerin durumunun "totaliter" komünist devrimci rejimlerinin yönetimi altında kötüye gittiğini ileri sürmek de olanaklı değildir. Çin Devrimi bu yüzeysel sonucu yalanlar ve "demokrasi"nin "totalitarizm" karşıtı olduğu yolunda algılanan kategorik demokrasi-totalitarizm zıtlığı düşüncesine meydan okur. Aynı şekilde, Rus Devrimi'nin sonuçları da, kapitalizm karşıtlığının sosyalist demokrasiyle kendiliğinden eşitlenmesine meydan okur. Çin Devrimi'nin sosyoekonomik ve siyasal başarılarının doğrudan bir sonucu olarak, bir bütün olarak Çin köylülerini, 1949 öncesine göre, sadece gözle görülebilir bir biçimde daha iyi olan maddi koşullardan yararlanmakla kalmadılar. Çin köylüleri, aynı zamanda yerel odaklı yaşam etkinlikleri üzerinde, 1929 sonrası Rus köylülerine ve 1789-1793 sonrası Fransız köylülerine kıyasla, daha doğrudan bir denetim ve alınan kararlara daha fazla katılım hakkına sahiptiler.

3 Özellikle bakınız "Bürokrasi" üzerine Weber Max Weber: *Essays in Sociology*, der. ve çev. H. H. Gerth ve C. Wright Mills, Oxford University Press, New York, 1958, 8. Bölüm. Lenin ile Weber'in devlet ve bürokrasi üzerine görüşlerinin oldukça ilkn edici karşılaştırması için bkz. Erik Olin Wright, "To Control or Smash Bureaucracy: Weber and Lenin on Politics, the State, and Bureaucracy", *Berkeley Journal of Sociology* 19, 1974-1975, s. 69-108.

Dahası, Çin Komünist Partisi devrim öncesi Çin rejimiyle karşılaştırıldığında, ne kadar merkezleşmiş ve bürokratik olursa olsun, eyaletsel ve yerel planlama ve girişimler için önemli bir alan açmayı başarmıştır. Bu düşünceler, Weber'in *izniyle*, kapitalizm karşısı olan ve devleti güçlendiren devrimlerin, zorunlu olarak Batılı tarzdaki bürokratik egemenliğin daha bütüncül bir biçimiyle sonuçlanmasının gerekmediğini gösterir.

Çin Devrimi'nin sonuçları kesinlikle romantikleştirilmemelidir. En iyi sosyalist demokrasi idealleri, siyasi yaşamın gruplarca yönlendirmesiyle ve muhalefetin birçok türüne karşı hoşgörüsüzlükle damgalanmış olduğu bir ortamda gerçekleştirilemezdi. Bununla birlikte, verili siyasal kategorilerimizin, bir bütün olarak Çin Komünist siyasetinin katılımı niteliklerini görmememize ve bizi devrimin bir sonucu olarak Çin köylü çoğunluğu tarafından ve onlar için elde edilen yerel topluluklara karar alma sürecinde tanınan gerçek kazanımlara karşı körleştirmesine izin vermek ahmaklık olur. Çin devleti güçlendirilmiştir ve yerel düzeyde kolektif demokrasiye de sahiptir. Bu devrimci sonuç, bürokratik ussallaştırmanın dünya tarihsel çapta düzgün doğrusal bir çizgi üzerinde ilerleyişini öneren kuram bir bakış açısı tarafından uygun biçimde kavranamaz. Bunun yerine, devrimci sonuç, Eski Rejimlerin yıkılışı biçimlerine, devrimci çatışmalara ve Çin Devrimi'nin tarihine özgü olan devrimci devlet inşası sürecinde köylülerin harekete geçirilmesine ağırlık veren karşılaştırmalı bir bakış açısından anlaşılmalıdır.

Benzerlikleri ve farklılıkları bu kitapta uzun uzadıya incelenen ve açıklanmaya çalışılan Fransa, Rusya ve Çin devrimleri, elbette ki modern dünyada gerçekleştirilen yegâne toplumsal devrimci dönüşümler değildir. Çoğu gözlemci kabaca burada kastedilen anlamda toplumsal devrimlerin, yani bir toplumun devlet ve sınıf yapısında tabandan gelen sınıf temelli ayaklanmaların

eşlik ettiği ya da kısmen bunun tarafından yürütüldüğü, hızlı temel dönüşümlerin 1911 ile 1930'lar arasında Meksika'da ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya, Vietnam, Cezayir, Küba, Bolivya, Angola, Mozambik, Gine-Bissau ve Etiyopya'da meydana geldiği görüşünü muhtemelen onaylayacaktır. Bunların tümü Fransa, Rusya ve Çin devrimleri ile bazı yüzeysel benzerlikleri paylaşır. Bunlar, tarımın egemen olduğu ülkelerde meydana gelmiş ve sadece var olan devletin kamuyönetimi ve askerlik alanlarında çöküşüyle mümkün olmuşlardır. Köylü ayaklanmaları ya da gerilla savaşı için seferberlik, bu devrimci süreçlerin her birinde önemli rol oynamıştır. Dahası, bu olguların her birinde (geçmişte marjinal, eğitilmiş seçkinlerin saflarında bir araya gelen) örgütlü devrimci liderlik, devrimci krizler sırasında oluşmuş ya da öne çıkmıştır. Bu liderler de, devrimci değişiklikleri pekiştirmek ve ulusal özerkliliği sürdürmek için yeni, güçlendirilmiş devlet örgütleri kurmak için harekete geçtiler. Bu tür kaba benzerlikler, bu kitapta sunulan önermelerin genelleştirilebilirliği sorununu öne çıkarır. Bu önermeler Fransa, Rusya ve Çin örneklerinin ötesine de uygulanabilir mi? Yanıt, bir bakıma, iki anlama da gelebilen bir "hayır"dır; Fransa, Rusya ve Çin için geliştirilen nedensel önermeler, tüm diğer modern toplumsal devrimlere uygulanabilecek bir "genel devrim kuramı" oluşturmak üzere mekanik biçimde genişletilemez. Bu tür bir stratejinin verimli olmamasının iki önemli nedeni vardır. İlk olarak, devrimlerin nedenleri (ister tekil örnekler isterse benzer örnekler kümesi olsun) ülkelerin içinde buldukları tarihsel ve uluslararası koşullara bağlı olarak zorunlu biçimde farklılaşacaktır. "Tarihsel değişimin evrensel ilkelerini bilmiyoruz" diye bilgece yazar C. Wright Mills; çünkü "değişimin mekanizmaları... incelediğimiz toplumsal yapıyla birlikte farklılaşır... Toplumsal yapılar ne kadar çeşitliyse, tarihsel değişimin ilkeleri de o kadar

çeşitlidir".⁴ İkinci olarak, devrimci nedenlerin ve sonuçların örüntüleri temel yapılarıdaki ve devlet iktidarının temellerindeki dünya-tarihsel değişikliklerden zorunlu olarak etkilenir. Devrimlerin olasılıkları ve biçimleri dünya tarihi boyunca değişmeye eğilimlidir; çünkü Mills'in yukarıda alıntılanan pasajda işaret ettiği gibi, "tarihsel değişiklikler, toplumsal yapıların bileşiminde bulunan parçalar arasındaki ilişkilerin değişimidir".

Birinci noktanın gücü, Fransa, Rusya ve Çin devrimleri dışındaki modern toplumsal devrimlerin neredeyse tümünün görece küçük, devrim öncesinde dünya kapitalist ekonomisi ve uluslararası devletler sistemi içinde saldırganlığına açık ve bağımlı bir kolonuma sahip sömürge ülkelerde meydana geldiğini göz önünde bulundurduğumuzda açıkça anlaşılır. Bu konuda ele alınamayacak birbirinden tamamen farklı iki örnekte, Meksika ve Vietnam'da toplumsal devrimci krizler, tarihsel olarak özerk ve oldukça kurumsallaşmış imparatorluk devletlerinin dış askeri rakiplerle ya da saldırganlıkla karşılaşmalarının bir sonucu olarak belirmemiştir. Bu devrimci krizlerin köklerini anlayabilmek için, çözümlenemeyen hem yerli toplumsal siyasal yapıların her birini özgün bir biçimde etkileyen sömürgecilüğün tarihsel mirasının hem de küresel siyasal ekonomik sistemler içindeki ekonomik ve askeri süreçlerin Meksika ve Vietnam üzerindeki dolaylı etkilerinin izini sürmelidirler. Gerçekten, Meksika'daki güçsüz ulusal yönetim, İspanyol sömürgecilüğünün bir mirasıydı. Devrim öncesi Porfirio Diaz'ın (1870-1911) belli belirsiz merkezleşmiş ve askeri olarak zayıf rejimi, önde gelen Kuzey Atlantik sanayi güçleri arasındaki yön değişikliklerinden, Meksika'nın çeşitli bölgelerine dış sermaye akışından ve birbirini izleyen Birle-

4 C. Wright Mills, *The Sociological Imagination*, Oxford University Press, New York, 1959, s.150.

şik Devletler hükümetlerinin siyasal dengelerinde ve dış siyasetinde görülen yön değişikliklerinden güçlü bir biçimde etkilendi.⁵ Benzer bir biçimde, Vietnam'daki toplumsal devrim, önceden var olan imparatorluk rejiminin yerini alan ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında işgalleriyle ve sonunda yenilgiyle kesintiye uğrayan Fransız sömürgeciliklerinden sonra ortaya çıktı.⁶

Dahası, bağımlı ülkelerdeki toplumsal devrim süreçleri ve sonuçları, sadece gerçek ya da potansiyel dış saldırganlara karşı askeri savunmanın gerekleriyle değil, aynı zamanda dışarıdan gelen doğrudan ekonomik ve askeri yardımlarla da belirlenir. Çoğu zaman bu tür yardımlar, Yeni Rejimlerin biçimini ve siyasalını etkileme kaygısı taşıyan belli başlı dış güçlerce yeni yeni ortaya çıkan devrimci eğilimlere sunulur. Bu, devrimci rejimlerin büyük güçlerin "yanaşmaları" haline geldiğini iddia etmek değildir. Aslında, bu rejimler uluslararası alanda devrim öncesi seleflerine göre daha özerktir ve dış destekçileri ile aralarındaki ilişkiler çoğu zaman gerilimle doludur. Ancak küçük, bağımlı ülkelerdeki devrimci rejimlerin izlediği siyasetler doğrudan dış destekçilerinden daha çok etkilenir ve Fransa'nın, Rusya'nın ve (hatta) Çin'in Yeni Rejimlerinin izledikleri siyasetlerden çok daha sıkı bir biçimde ulus aşırı ekonomik ilişkilerle sınırlanır. Anlatılmak istenene aşırı bir örnek olarak Küba gösterilebilir. Devrim, Birleşik Devletler'e aşırı bağımlılığın üstesinden geldi ve Küba'nın devlet idaresinde ekonomik kalkınmanın daha özerk ve eşitlikçi siyasetlerini izlemesi-

5 Bakınız: Özellikle Stanley J. Stein ve Barbara H. Stein, *The Colonial Heritage of Latin America*, Oxford University Press, New York, 1970 ve Walter Goldfrank, "World System, State Structure, and the Onset of the Mexican Revolution", *Politics and Society* 5:4, 1975, s. 417-39.

6 Bu unsurları vurgulayan Vietnam Devrimi'nin kısa bir değerlendirmesi için bkz. John Dunn, *Modern Revolutions*, Cambridge University Press, Cambridge, 1972, 5. Bölüm.

ne izin verdi. Ama aynı zamanda Küba, Sovyet ekonomik yardımına aşırı bağımlı hale geldi ve Küba'nın dış siyaseti SSCB'ninkilere sıkıca bağlanmış oldu.⁷

Diğer toplumsal devrimler, önemli ölçüde farklı siyasal tarihlere sahip ve daha bağımlı uluslararası konumlardaki ülkelerde (çoğu daha yakın zamanlarda) meydana geldiği için Fransa, Rusya ve Çin için tanımlanmış özgün nedensel örüntüler onlara sınırlı ölçüde genellenebilir. Buna ek olarak, klasik toplumsal-devrimci örüntülerin genelleştirilebilmesinde daha temel sınırlılıkların izi, devlet iktidarının biçimlerindeki ve temellerindeki, uluslararası düzeyde bağlantılı tarihsel dönüşümlere dek sürülebilir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, ekonomik olarak kapitalizmin ve askeri olarak rakip süper güçlerin egemen olduğu bir dünyada, düzinelerce yeni ulus sömürge olmaktan çıktıktan, modern silah teknolojileri ve bürokratik profesyonel askeri örgütlenme tarzları hemen hemen tüm egemen devletlere nüfuz etti. Dünya üzerindeki tüm ulusal otoriteler modern bir askeri kurumun simgesel süslü koşum takımlarına ve zorlayıcı destegine sahip olmayı istediler. Önde gelen çeşitli güçler, kendi aralarındaki rekabet nedeniyle, mütteliklerini ya da yanaşma devletleri kullanmak ve desteklemek zorunda kaldılar. Bunun bir sonucu, hiç kuşkusuz, toplumsal devrim olasılığının azalması olmuştur. Bunun nedeni, kısmen modern ordu kurumlarının katıksız zorlayıcı gücüdür. Katrine Chorley'in 1943'te ilan ettiği gibi, "hiçbir devrim, (ordu tüm gücünü ayaklanmaya karşı kullandığında)"⁸ modern bir orduya karşı kazanılmaz. O zamandan bu yana resmi, devlet denetimindeki güçler ile resmi ol-

7 Susan Eckstein, "Capitalist Constraints on Cuban Socialist Development", Mimeograph, Department of Sociology, Boston University, Boston, 1978.

8 Katherine Chorley, *Armies and the Art of Revolution*, 1943; yeni basısı, Beacon Press, Boston, 1973, s. 243.

mayan ve halk gruplarının (dış destek olmaksızın) toplanabilecek baskı araçları arasındaki, zaten geniş olan mesafe giderek daha da açılmıştır. Ancak bu mesafenin kendisi de göz önünde bulundurulması gerekenlerden sadece biridir. Buna rağmen devrim öncesi Eski Rejim Fransasının modern öncesi orduları bile tabandan gelen ayaklanmaları bastırabilirdi.

Modern, profesyonel askeri kuruluşların zorlayıcı üstünlüklerinden daha da önemlisi, bunların "hizmet" ettikleri ülkenin ekonomik olarak egemen sınıflardan örgütsel ve toplumsal olarak farklılaşma eğilimidir. Günümüzdeki Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunda subaylar, ağırlıklı olarak toprak sahibi ya da kapitalist sınıflardan değil, fakat daha çok küçük memur ailelerinden ve küçük mülk sahiplerinden devşirilmektedir. Subay teşkilatının, devlet otoritesinin olduğu gibi korunmasının yanı sıra devlet aygıtının içinde kendi ortak çıkarlarının gözetilmesine odaklanmış güçlü, fakat sınırlı çıkarları vardır.⁹ Subaylar, kendi kariyerleri ve örgütsel çıkarları tehdit edilmediği sürece, devlet yöneticileri ile egemen sınıflar arasındaki siyasal çatışmalardan uzak kalabilirler. Dahası, ister uzak kalmayı isterse de darbelerle müdahale etmeyi seçsinler, ordunun kendi zorlayıcı gücü bu tip mücadelerle tehlikeye girmez. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında toplumsal devrimci krizler, geçmişte Bourbon Fransası ve Mançu Çininde olduğu gibi subay teşkilatı içindeki manivela da dahil, devlet içinde örgütlü manivelaya sahip egemen sınıflardan oluşan gruplar ile devlet yöneticileri arasındaki siyasal mücadelelerin bir ürünü olarak belirmedir. Devrimci krizlerin en yaygın nedeni, daha çok sömürgeci devletlerin uluslararası kesintiye uğramaları olageldi. Mo-

9 Günümüzdeki Üçüncü Dünya ülkelerindeki subay sınıfları, onların toplumsal arka planları ve siyasal katılım biçimleri üzerine mükemmel bir araştırma için bkz. Eric A. Nordlinger, *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1977.

derm askeri kuruluşların oluşturulmasıyla birlikte, sömürgecilikten kurtuluş tamamlanmıştı, farklı türlerde askeri darbeler oldukça sık gerçekleşse de, toplumsal devrimler daha az olanaklı hale gelir. Fakat neredeyse tüm darbeler, hatta "reformist" olanlar bile, var olan devlet biçimlerini ve denetimlerini güçlendirmiş ve çoğu zaman da kitle seferberliğini ya da tabandan gelecek ayaklanmaları engellemiştir.¹⁰

Bu nedenle, değişen dünya-tarihsel koşullar kadar, karşıt siyasal tarih ve uluslararası durumlar da Fransa, Rusya ve Çin devrimlerini konu alan bu kitabın özgül betimleyici genellemelerinin ve nedensel önermelerinin otomatik bir biçimde diğer toplumsal devrimlere genişletilmesini zorlaştırır. Diğer devrimlerde, en nihayet benzer örneklerin kendi aralarında karşılaştırılması ve toplumsal devrimleri yaşamış ülkeler ile toplumsal devrimci dönüşümlerden geçmemiş benzer konumdaki ülkeler arasındaki kıyaslanmalar aracılığıyla yapılacak çözümlenmeleri gerektirir. Şimdiye dek Eric Wolf, John Dunn, Jeffery Paige ve Susan Eckstein gibi akademisyenler bu çizgideki değerli çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir;¹¹ ve daha yapılacak

10 1970'lerin ortalarında Portekiz'de, askeri darbeden bir süre sonra Salazar diktatörlüğünün devrimesi, askeri darbelerin aşğıdan ayaklanmaları engellediği genellemesine bir istisna oluşturabilir; yine de, Portekiz'deki radikal eğitim durmuştur ve büyük oranda geriye çevrilmiştir. Bu onyıldaki bir başka şaşırıcı istisna, isyancı subayların ilkel devlet ve toprak aristokrasisine karşı derinleşen saldırıda kitlelerin seferber edilmesine yöneldiği Etiyopya'dır. Bunu Somali'nin işgali karşısında ulusal egemenliği ileri sürmek için kitlese askeri seferberlik ve Eritre'de kazanılan bölgesel başarı izlemiştir. Her ne kadar bir askeri darbeye başlatılmış ve büyük güçlerin müdahalesinden oldukça etkilenmiş olsa da Etiyopya Devrimi, genel olarak toplumsal-devrimci örüntülerle uyumaktadır. Ancak eğer diğer rejimler, mutlak monarşi denemeler bile, İmparator Haile Selasiye'nin Etiyopya'nın Eski Rejimi gibi yanı bürokratik ve aristokratik öğeleri sergilerse, buna benzer bir şeyin yeniden meydana gelmesi olası değildir.

11 Bakınız: Dunn, *Modern Revolutions*; Eric Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth Century*. Harper & Row, New York, 1969; Jeffery M. Paige, *Agrarian Revolution: Social Movements and Export Agriculture in the Underdeveloped World*, Free Press, New York, 1975; Susan Eckstein, *The*

pek çok çalışma vardır. Bu arada Fransa'nın, Rusya'nın ve Çin'in karşılaştırmalı çözümlenmesini gerçekleştirmek için burada kullanılan analitik referans çerçevesi ve temel çözümlenme ilkeleri, diğer toplumsal devrimlerin nedenlerinin ve sonuçlarının karşılaştırmalı çözümlenmesi için de verimli olduğunu göstermektedir. Devrimlerin patlak vermesini ve sonuçlarını etkileyen uluslararası ve dünya-tarihsel koşullara sistematik ilginin önemi, yukarıda sözü edilen dönemdeki devrimci örüntülerin kısa incelemesi açısından ortadadır. Yirminci yüzyıl devrimlerinin bütün karşılaştırmalı tarihsel çözümlenmeleri bu tür etkilere dikkati çekmiştir.

Duyulan daha az açık, fakat aynı derecede acil bir gereksinim, günümüz devrimlerini olduğu kadar tarihsel devrimleri araştıranların da yapısal bir bakış açısını benimseme ve devrimlerde yer alan faillerin çıkar, görünüm ya da ideolojileri yerine çeşitli biçimlerde konumlanmış gruplar ve uluslar arasındaki ilişkileri ve çatışmaları vurgulamaya gerekliliğidir. Örgütlü devrimci öncüler, devrimlerin "yapılması"ndaki vazgeçilmez rolleri konusunda zaman içinde artan bir bilinçlilikle, açıkça kendini ifade eder hale gelmişlerdir. Yine de bana, yakın dönemdeki devrimci krizlerde, klasik toplumsal devrimleri başlatanlar kadar kesin bir biçimde kendini ifşa eden devrimcilerin kasıtlı denetimlerinin ötesinde, sadece iç ve uluslararası yapısal karşıtlıklar ve konjonktürel oluşumlar aracılığıyla meydana geliyormuş gibi görünüyor. Üçüncü Dünyanın öncüleri, devrim süreçleri konusunda Jakobenlerden, Bolşeviklerden ve Çinli Komünistlerden stratejik olarak daha öngörülü degildirler. Bu nedenle, dev-

Impact of Revolution: A Comparative Analysis of Mexico and Bolivia, Contemporary Political Sociology Series, Sage Publications, Beverly Hills, Cal., 1976; Susan Eckstein ve Peter Evans, "The Revolution as Cataclysm and Coup: Political Transformation and Economic Development in Mexico and Brazil", *Comparative Studies in Sociology* 1, 1978, s. 129-55.

rimleri ideolojik öncülerin "bakış açısından" çözümlemenin baştan çıkarıcılığına rağmen, karşılaştırmalı tarihsel çözümlemecilerin asıl yapmaları gereken, sömürgecilik sonrası ve yenisömürge dönemi devrimci krizlerin ve devrimci çatışmaları ve pekiştirmeleri biçimlendiren sosyoekonomik ve siyasal koşulların yapısal ve konjonktürel nedenlerinin şifresini çözmektir.

Son olarak, başarılı bir yapısal çözümlemenin anahtarının, *devlet örgütlerine* ve onların hem uluslararası ortamına hem de yurtiçindeki sınıflarla ve ekonomik şartlarla ilişkisine odaklanmakta yattığı söylenabilir. Çevre ülkelerdeki devrimci patlama olanakları, sömürgeciliğe son verilmesi süreci sırasında devlet aygıtlarının sürekliliğine ve kesintilerine ve de yenisömürgeci rejimlerin göreceli olarak zorlayıcı kapasitelerine ve uluslararası alanda saldırıya ne kadar açık olduklarına bağlıdır. Süreç başladığında, toplumsal devrimci mücadeleler, devrimci liderlerin devlet kurucu çabaları çevresinde döner. Devrimci sonuçlar da, devrimci devlet kurucularının karşılaştıkları iç ve uluslararası ekonomik koşullarca ve bu devlet kurucularının yabancılara devletler, muhalifleri ve taraftarlarıyla olan ilişkileriyle belirlenir. Aynı derecede önemli bir etmen, devrimci devlet kurucularının sınıf güçleriyle olan ilişkisi olmuştur. Meksika'dan Vietnam'a dek çevre (periferi) ülkelerdeki tüm toplumsal devrimlerde, köylü üreticiler kendiliğinden ayaklandılar ya da devrimci partiler tarafından doğrudan harekete geçirildiler. Bolivya ve Meksika devrimleri gibi pek çok örnekte sanayi proletaryası anahtar konumundaydı. Her devrimci çatışmada, iç ya da uluslararası kapitalist sınıflar en azından dolaylı olarak önemli bir rol oynadı. Devlet ile sınıf ilişkilerinin kesin örüntüleri önemli ölçüde farklılaşmıştır ve tektip betimleme engellenmiştir. Ancak buradaki analitik nokta önemini korumaktadır: Bir devrimci durumda, ister stratejik üretim araçlarını ya da ekonomik ilişkilerin denetimini elinde bulunduran

kapitalist sınıflar olsun, ister ayaklanmalarıyla ya da askeri seferberlikleriyle devrimci mücadelelere katkıda bulunan halk sınıfları olsun, ikisi de devlet ile devlet kurucularının dinamik ve kısmen özerk etkinliklerine katkıya ve eşgüdüm, komuta ve seferberlik bağlarıyla bağlanmışlardır. Devrimci örüntüler bir rejim türünden diğerine, bir dünya-tarihsel dönemden sonrakine ve aslında bir örnekten diğerine farklılık gösterir. Ancak devlet ile devlet, devlet ile ekonomi ve devlet ile sınıf ilişkilerinin merkezine odaklanmak, 1790'ların Fransasından 1970'lerin Vietnamına, Angolasına, Etiyopyasına dek toplumsal devrimci nedenlerin ve sonuçlarının şifresinin çözülmesi için hâlâ yararlıdır.

Karl Marx'ın devrim kuramı ve sosyalizm öngörüsü, bu kitaptaki önermelerin birçoğu için çeşitli derecelerde kesin başvuru noktaları olarak iş gördü. Modern dünya tarihinde şimdiye dek görülen toplumsal devrimler, her ne kadar sınıf çatışmasının unsurlarını içerdiyse de, Marx'ın kuram beklentilerine ya da ahlaki öngörülerine tam olarak uymadıkları açık. Sosyalist düşünceler adına iç kapitalist sınıfların mülksüzleştirilen devrimler bile, Marx'ın tasavvur ettiği gönençli, demokratik komünist toplumlarla sonuçlanmadı.

Marx'ın devrim kuramı ile toplumsal devrimlerin gerçek tarihsel örüntüleri arasındaki uyum eksikliği, Marx'ın yaklaşımının bazı temel noktalarının, birçok modern Marksçı sosyalistin kabul etmek isteyeceğinden çok daha fazla, yeniden düşünülmeye gerektiğini gösterir. Doğrudur, Marx'ın işçi sınıfı üzerine temellenen sosyalizm çağrısı gelişmiş toplumlar için geçerliliğini korumaktadır; dünya tarihinin son yüzyıllarında hiçbir şey bu çağrının zorlayıcı potansiyeline, aslında zorunluluğuna zarar verememiştir. Bununla birlikte, klasik Marksizm askerleşmiş bir uluslararası devletler sistemi içinde kısıp kısıp kalmış kamuyönetimi ve zorlayıcı aygıtlar olarak, devletlerin özerk iktidarını ön görmeyi ya da yeterli biçimde açıklamayı başaramadı.

Gene de, özellikle ileri toplumların çalışan sınıfları ulusal ve uluslararası ölçekte siyasal olarak bilinçli devrimciler haline gelirse -bunu başarmak, Fransa'daki, Rusya'daki ve Çin'deki köylü isyanlarının ardından yatan yerel düzeyde sınıf örgütlenmesinden çok farklı ve çok daha zor bir şeydir-. Bu durumda bile, var olan devletlerin baskıcı kapasitesiyle ve gerçek devrimci düşümlerden öngörülmeyen ve beklenmedik biçimde çıkıp gelişen yeni devlet hâkimiyeti biçimlerinin olası tehdidiyle uğraşmak zorunda kalacaklardır. Büyük tarihsel devrimlerdeki köylü ayaklanmaları devlet kurucuları ve sonunda hâkimiyetleriyle sona erdi. İşçi sınıfı sosyalist devrimi olarak anılmayı hak eden hiçbir devrim bu örüntüyü tekrar edemedi.

Çalışmayı oldukça spekülâtif bir notla son vermemeye izin verin. Eğer bir toplumsal devrim bir ileri sanayi ulusunu dönüştürecek ise, bu, benim tahminime göre, büyük tarihsel toplumsal devrimlerden oldukça farklı bir biçim almak zorunda kalacak ve oldukça farklı uluslararası koşullar altında meydana gelecektir. Çünkü kamuyönetimsel-baskıcı örgütler olarak modern devletlerin kendi toplumlarını yerle bir etmeden parçalamaları olası görünmemektedir; modern bir toplumsal devrim, muhtemelen kıyametvari bir biçimde değil, ekonomiden siyasal partilere, ordu ve sivil bürokrasiye dek belli başlı tüm kurumları demokratikleştirmek için mücadele eden kitle tabanlı siyasal hareketlerce başarılan uzun bir "reformist olmayan reformlar"¹² dizisinden aşamalı olarak çıkacaktır. Ancak ortadaki ileri sanayi ülkelerinden herhangi birinde gerçek demokratikleşmenin olanaklı hale gelebilmesi için, demokratikleştirici hareketlerin tüm ileri toplumlarda az çok eşzamanlı olarak, silahsızlanmayı ve uluslararası

12 Kavram André Gorz'undur; bu düşüncesini geliştirdiği yer: *Strategy for Labor: A Radical Proposal*, çev. Marin A. Nicolaus ve Viaoria Ortiz, Beacon Press, Boston, 1967.

banışı sürekli geliştirmenin hedefi haline getirecek ilerlemeleri kesinlikle zorunludur. Otoriter devlet yöneticilerini, kendi kendini sürekli kılan varlık nedeninden *raison d'être*l yoksun bırakmak için, geçmişte toplumsal devrimleri ateşleyen ve biçimlendiren askeri rekabetlerin zayıflatılması gerekir.

Kısaca, geçmişin büyük toplumsal devrimlerine yol açan nedenlerin ve sonuçların, ileri sanayi toplumlarında gerçekleştirilecek geleceğin demokratik-sosyalist devrimlerinde tekrarlanması pek kolay değildir. Geçmiş, hâlâ gelecek hakkında bize öğretecek bazı şeylere sahiptir: Geçmiş, gelecekteki devrimlerde, devletin geçmişte olduğu gibi, nüfuz alanının merkezi olacağını gösterir. Franz Neumann'ın bir keresinde dediği gibi, "siyasal iktidar için mücadele, yani zorlayıcı örgütlerin, polis, yargının, bürokrasinin ve dış siyasetin denetimi için mücadele, tarihsel ilerlemenin failidir".¹³ Bu iyice anlaşıldığında, insanlar Marx'ın, devletin "topluma egemen olan bir organdan, tamamen ona tâbi bir organa"¹⁴ dönüştürüldüğü ve "her bir kişinin özgürce gelişiminin herkesin özgürce gelişiminin koşulu olduğu bir birlik"¹⁵ olarak öngördüğü sosyalist toplumu gerçekleştirilmek için etkili biçimde çalışabilirler.

13 Franz Neumann, *The Democratic and Authoritarian State*, Herbert Marcuse, der., The Free Press of Glencoe, New York, 1957, s. 264.

14 Karl Marx ve Frederick Engels, "The Communist Manifesto", yeni baskısı, *Selected Works* içinde, International Publishers, New York, 1968, s. 53.

15 Karl Marx, "Critique of the Gotha Programme", alıntıldığı yer: *Karl Marx: Selected Writings in Sociology and Social Philosophy*, T. B. Bottomore (der. ve çev.), McGraw-Hill, New York, 1956, s. 255.